

Opinnäytetyö (AMK)

Kuvataiteilija

2021

Milja Hakkarainen

Juuret

- Muinaisjäännökset luontoyhteyden vahvistajina



Opinnäytetyö (AMK) | Tiivistelmä

Turun ammattikorkeakoulu

Kuvataiteilija

2021 | 46 sivua

Milja Hakkarainen

Juuret

- Muinaisjäänökset luontoyhteyden vahvistajina

Tässä tutkielmassa käsitellään nykyihmisen luontoyhteyttä muinaiisiin tapoihin ja maailmankuvaan peilaten sekä avataan maagista ajattelua ja taiteen merkitystä väylänä luontoyhteyteen.

Muinaista maailmankuvaa käsitellään uskontotieteellisestä näkökulmasta. Maagisen ajattelun teoria avaa yhteneväisyyksiä muinaisen ja nykyihmisen ajattelutavassa. Taiteen merkityksellisyyttä selittävät olemusajattelu sekä rituaalit ja aineistoa värittävät luontotematikkaa hyödyntävien muusikoiden haastattelut.

Maaginen ajattelu on luontaista ja se ohjaa taiteellista työskentelyä. Erilaiset taidemuodot voivat johtaa luontoyhteyttä vahvistaviin kokemuksiin.

Tämän tutkielman perusteella voidaan todeta, että muinaisjäänökset voivat avata käsitystä tuntemattoman luonnon merkityksestä, ja sitä kautta laajentaa nykyihmisen luontokäsitystä. Taiteellinen opinnäytetyö on omakohtainen tutkimusmatka muinaisjäänösten äärelle ja sen esittämisen yhtenä tarkoituksena on johdattaa teoksen kokija pohtimaan luontoyhteyttään.

Asiasanat:

luontoyhteys, muinaisjäänökset, kansanusko, maaginen ajattelu, essentialismi, kuvataide, musiikki

Bachelor's Thesis | Abstract

Turku University of Applied Sciences

Fine arts

2021 | 46 pages

Milja Hakkarainen

Roots

- Ancient remains as revitalizers of the relationship with nature

The aim of the thesis is to address the question whether the study of ancient remains can improve the relationship of the modern man to nature.

The ancient worldview is treated from the perspective of folk religion. There are similarities in magical thinking and ritual behavior in the world of thought of the ancient and modern man.

Magical thinking still affects the modern man and directs artistic work, for example. Essentialism explains the importance of art. Part of the research material is interviews with musicians who utilize nature themes.

Based on the thesis, it can be concluded that the observation of ancient remains can at best lead to the protection of areas. This will lead to a broader and more sustainable understanding of nature. An artistic thesis is a personal exploration of ancient relics. The installation could be used to study the strengthening of the natural connection.

Keywords:

nature relationship, prehistoric remains, folk beliefs, magical thinking, essentialism, fine arts, music

Sisältö

Sanastoa Juurille-matkan varrelta	6
1 Johdanto	9
2 Luontoyhteys	11
2.1 Kansanusko	11
2.2 Luontoyhteys kansanuskon kontekstissa	12
2.3 Luontoyhteys nykyajassa	15
3 Maaginen ajattelu	17
4 Taide, luonto ja essenssi	19
5 Matkalla Juurille	25
6 Menneestä nykypäivään	38
Lähteet	40

Liitteet

Liite 1. Haastattelut.

Kuvat

Kuva 1. Yksityiskohta veistoksesta.	26
Kuva 2. Juuret-installaation dokumentaatio.	27
Kuva 3. Dokumentaatiokuva.	27
Kuva 4. Keskeltä karsikkometsää huojuvien mäntyjätiläisten joukosta voi löytää merkintöjä menneestä.	28
Kuva 5. Mäntyjen kaarnakehykset sulkevat sisäänsä veistetyt lukemat, vuosiluvut, kuolinpäivät, nimikirjaimet. Nämä vainajille suunnatut kaiverukset	

ovat Tuonelan tienviittoa, joita seuraamalla eksyneet sielut löytävät takaisin valtakuntaansa.	28
Kuva 6. Matka jatkuu kohti pohjoista.	29
Kuva 7. Veden vyöryn sävel kantautuu kauas. Virtaava, pyörivän veden jatkuva liikesarja toistuu uudestaan ja uudestaan. Hiilenpunainen jyrkänne voimistaa ääntä.	29
Kuva 8. Ei edes keskitalven pakkanen saa virtausta pysähtymään, sillä Hiisi sitä vartioi.	29
Kuva 9. Pirunkirkkoon vie tietäjien tiet.	30
Kuva 10. Sininen hetki kiirehtii ohi.	30
Kuva 11. Ja niin Hän, metsän kuningas, syntyy ylisessä, luona Otavan.	30
Kuva 12. Yöllä henget ottavat vallan.	31
Kuva 13. Perspektiivi häviää. On Sudenhetki.	31
Kuva 14. Piru peltoa kyntää.	31
Kuva 15. Heijastumia vedessä,	32
Kuva 16. – vai peili ylösalaiseen tuonpuoleiseen. Noita sinne matkaa.	32
Kuva 17. Vesi vie uuteen paikkaan...	32
Kuva 18. Jättiläisen maille,	33
Kuva 19. – vai veden olentoja palvomaan.	33
Kuva 20. Kahleita on joka puolella,	33
Kuva 21. – mutta se voimia saa, joka tietäjän portista sisään käy,	34
Kuva 22. – ja päätty rotkoon Hiton maille, jossa hän kivettyneenä odottaa.	34
Kuva 23. Pimeyden hahmot ilmestyvät,	34
Kuva 24. – niitä on joka puolella,	35
Kuva 25. – kunnes aamu hiipii puiden lomasta.	35
Kuva 26. Uhrauksia ja toiveita...	35
Kuva 27. – toiveita paremmasta huomisesta.	36
Kuva 28. Vaan usva tanssii Manalan joella,	36
Kuva 29. – josta saapuvat maahiset maanalaiset.	36
Kuva 30. Kuu pienenee, Kapeet juhlii,	37
Kuva 31. – pohja on lähellä.	37

Sanastoa Juurille-matkan varrelta

- Hiidenkiukaat** ovat rökkiöhautoja kivi- ja pronssikaudelta. Ne kasattiin hirsi- tai kivikirstussa lepäävän ruumiin päälle. Ennen kristinuskoa vainajat varustettiin hauta-antimien kanssa matkaan tuonpuoleiseen. (Pulkkinen 2021, 199.) Hiidenkiukaille tai niiden läheisyydessä oleville uhrikiville tultiin uhrilahjojen kanssa lepyttelemään tuonpuoleista väkeä. Kansantarinat kertovat niiden olevan hiiden kasaamia. (Pulkkinen 2021, 97.)
- Hiidenkirnut** ovat jääkauden vesien sulamisen pyörteistä syntyneitä luonnonmuodostumia. Kansantarinat kertovat niiden olevan ilkeän hiiden voin kirnuamisen tuloksena syntyneitä kaivantoja. (Pulkkinen 2021, 125.)
- Hiisi** tarkoittaa kalmistopaikkaa eli hiidenkiukaita tai pyhää lehtoa eli luonnonjumaluuksien palvontapaikkaa. Hiisi ja hiiden sukulaissana hitto esiintyy useissa yhteyksissä vielä nykyään. Kansanuskon mukaan hiisi tarkoittaa pyhää kohdetta. Useissa tarinoissa hiisi kuvailaan ilkeäksi, peikkomaiseksi hahmoksi. Tämä viittaa kristinuskon jälkeiseen aikaan, jolloin pyhät kohteet pyrittiin tuhoamaan tai demonisoimaan. (Pulkkinen 2014, 123).
- Jatulintarhat** ovat labyrinttimaisia kivistä. Ensimmäiset Jatulintarhat ovat esihistorialliselta ajalta. Jatulintarhoja on rakennettu pääosin rannikolle tai saaristoon. Niiden ajatellaan liittyvän kalastajien kalaonnen rituaaleihin. Kansantarinoissa esiintyy kertomuksia, jotka viittaavat Jatulintarhojen olevan jättiläisten tai suurien noitien tekosia. (Kivikoski 1966, 104.)
- Kalliomaalaukset** ovat ensimmäisiä selkeitä merkkejä ihmisten toimista ja heidän animistisesta maailmankuvasta. Maalaukset sijaitsevat enimmäkseen jylhien kallioiden vedenrajassa. Merkkien uskotaan liittyvän metsästäjien rituaaliseen käyttäytymiseen. (Pulkkinen 2021, 46, 121)

Karhumyytti	selvittää karhun toteemieläimen asemaa. Karhun uskottiin olevan taivaasta, ylisestä maailmasta. Myytin juuret ulottuvat aina muinaisuskon ajoille asti. (Pulkkinen 2021, 218.) Karhun metsästyksen liittyi runsaasti rituaaleja ja niissä on paikallisia eroja. Usein karhupeijaiset olivat häitä muistuttava seremonia, joka huipentui karhun ylösnousemukseen asettamalla karhun kallo petäjään. Karhua oli syytä kunnioittaa, sillä Hän oli pyhä eläin. (Haavio 2019, 15–26.)
Karsikkopuu	kertoo vaeltavien kuolleiden sielujen uskomuksesta. Puussa olevien kaiverrusten tarkoitus oli muistuttaa haudastaan nousseita vaeltavia sieluja kääntymään takaisin hautaan. Karsikoita tehtiin vielä pitkään kristinuskon saapumisen jälkeen. (Pulkkinen 2021, 172–173.)
Pirunkirkot	ovat luolia, joihin tietäjät hakeutuivat kuulemaan pirulta neuvoja (Ranta 2016).
Pirunpelto	on laaja kivien muodostama alue. Pirunpelto on jääne kivikauden jälkeisestä rannasta, sillä rantaviiva oli huomattavasti nykyistä korkeammalla. Muinaisrantoja selitettiin pirun tekosina. (Rönkä 2017.)
Rahko ja Kapeet	olivat hahmoja, jotka vaikuttavat kuun toimiin (Pulkkinen 2021, 80). Rahko kasvatti kuuta ja Kapeet sitä söivät. Kasvavalla kuulla oli positiivinen vaikutus elämään ja laskevan kuun aikaan tiettyjä toimia vältettiin, koska laskeva kuu oli lähempänä alista eli kuolemaa. (Pulkkinen 2021, 172, 272.)
Syklinen aikakäsitys	pohjautuu kiertävään ajan ymmärtämiseen, jota esimerkiksi vuorokaudenajat ja vuodenajat rytmittivät. Tähän sykliseen ajatukseen liittyivät veden, eläinten, ihmisten ja sielujen kiertävä liikehdintä. Syklisen aikakäsityksen rinnalla on ollut tuonpuoleinen, myyttinen aika, joka on syklisessä ajassa läsnä, mutta pysähtynyt. Myyttinen aika voitiin aktivoida eri rituaalein. (Pulkkinen 2014, 41–42.)

Uhrilähde

on luonnon muodostama pieni vesialue, joka sisältää parantavaa vettä. Kansanuskossa ajateltiin, että on annettava lähteen haltijalle lahjoja ennen veteen koskemista. (Pulkkinen 2021, 123–129.)

1 Johdanto

Olen pitänyt itseäni eskapistina, joka jatkuvasti kaipaa ja hakeutuu luontoon paetakseen todellisuutta. Luonnossa vaeltaessa olen hahtunut siihen tosiasiaan, että tilanne on oikeastaan päinvastainen: enhän minä pakene luontoon vaan koen luonnossa ollessani eläväni elämän keskiössä.

Tutkimuksellisessa opinnäytetyössä selvitän luontoyhteyden vahvistamiseen liittyviä seikkoja perehtymällä menneisyydessä eläneiden ihmisten rituaalisesta toiminnasta jääneisiin jälkiin ja muinaiseen maailmankuvaan. Tavoitteena on tarkastella, voisiko muinaisjäännökset avata reitin nykyihmisten luontoyhteyden laadun parantamiseen.

Opinnäytetyön aihevalintaan vaikutti kiinnostukseni luontoa ja sitä kautta muinaisjäännöksiä kohtaan. Koen luonnon kokonaisvaltaisesti ja se on luovuuden lähteeni. Taideilmaisussani musiikilla on erityinen merkitys. Musiikin avulla pystyn virittäytymään luontokokemuksiin.

Toisessa luvussa luon katsauksen esihistoriallisen ajan ja nykypäivän ihmisen luontosuhteeseen. Peilaan nykyihmisen luontoyhteyttä muinais- ja esimodernin kansanuskon uskontotieteelliseen näkökulmaan. Entisajan ihmisten maailmankuva ja käsitys luonnosta piirtyy uskomuksia ja palvontakohteita koskevan tiedon avulla. Nykyihmisen suhde ja yhteys luontoon rakentuu paljolti luontokokemusten ja siihen liittyvien kulttuuristen kokemusten muodostaman kokonaisuuden kautta. Avaan myös käsitteet luontosuhde ja luontoyhteys.

Maagisen ajattelun keinoilla uskotaan voitavan vaikuttaa maailmassa vallitseviin voimiin. Maaginen ajattelu on ihmiselle luontainen tapa ajatella yhä edelleen, ja sen teoria avaa yhtymäkohtia nykyihmisen ja muinaisen ihmisen välille. Avaan maagisen ajattelun teoriaa luvussa 3.

Luvussa 4 pohdin luontokokemuksen merkitystä taiteeseen sekä kuvataiteen että musiikin kautta, ja perustelen sen merkitystä essentialismilla eli olemusajattelulla. Kuvataiteilijoista, joiden taiteessa on luontoteema vahvasti läsnä, olen ottanut

esimerkiksi Osmo Rauhalan. Hän ammentaa menneestä elementtejä taiteeseensa ja puhuu tässä yhteydessä geneettisestä muistista. Yhtenä tiedonlähteenä olen haastatellut kahta muusikkoa Stefan K:ta Havukruunu-yhtyeestä ja Janne Väätäistä Häive-yhtyeestä, joiden vahvan luontoyhteyden voi aistia heidän musiikistaan. He ovat nykyajan runonlaulajia ja heidän musiikkinsa inspiroi kuulijoita. Musiikilla voi olla kuulijoihin suurempikin merkitys ja vaikutuksia esimerkiksi luontosuhteen laatuun.

Luvussa 5 kuvaan opinnäytetyön taiteellista työtäni. Luku sisältää kuvauksen työskentelystäni, dokumentaatiokuvia installaatiosta ja muinaisjäännöksistä otettuja pysäytyskuvia liikkuvasta kuvasta. Päiväkirjamerkinnöistä koostettu runo toimii pysäytyskuvien selventäjänä. Taiteellinen työni on Juuret-teos, joka koostuu liikkuvasta kuvasta, äänimaisemasta ja puuveistoksista sekä niiden installoinnista.

Opinnäytetyöni tutkimuksellinen strategia on fenomenologinen, joka pohjautuu monipuolisiin tietolähteisiin ja omakohtaiseen kokemukseen sekä aistihavaintojen tuomaan ymmärrykseen luontoyhteyden muodostumisesta.

2 Luontoyhteys

Länsimaisen kulttuurin käsittämisen kannalta luonnon määrittely on yksi perusmääritelmä, sillä luonnossa tapahtuneet muutokset ovat sidoksissa kulttuuriin (Työrinoja 1996, 31). Luonnon yksiselitteinen määrittelemine on mahdotonta, sillä luontoa ei voi koskaan täysin ymmärtää tai ennustaa. Tämä johtuu siitä, että ihmisen havaintokyky on rajallinen ja kokemukset, jotka muokkaavat arvoasenteita vaikuttavat luonnon määrittelemiseen ja sitä kautta muokkaavat määritelmästä ainutlaatuisen. (Matthies 1996, 148.) Jokainen luonto -sanaa käyttäessään määrittelee sen oman kokemuspohjan mukaisesti.

Ero luontosuhde- ja luontoyhteyskäsitteiden välillä ei ole yksiselitteinen. Termi luontosuhde on saanut kritiikkiä osakseen, sillä sanana suhde viittaa kahden erillisen asian väliseen suhteeseen, ja kritiikin mukaan ihminen ei voi olla sellaiseen suhteessa, jonka osa on (Kaihovaara 2019, 10). Opinnäytetyössäni suhde viittaa vuorovaikutukseen ja yhteys viittaa kontaktiin. Ihminen on jatkuvasti suhteessa luontoon, sillä kaikki on luonnosta peräisin.

2.1 Kansanusko

Ensimmäiset ihmiset saapuivat suomenniemeä asuttamaan n. 11 000 vuotta sitten. Nämä muinaiset metsästäjä-keräilijäkansat vaelsivat eri joukkoina niemelle suotuisien elinolosuhteiden vuoksi. (Haggren, Halinen, Lavento, Raninen & Wessman 2015, 11.) Alkuperäislähteet viittaavat, että uskomusten harjoittaminen ulottuu aina mesoliittiselle kivikaudelle asti, sillä kalliomaalauksissa ja hautalöydöksissä esiintyy mahdollisiin rituaaleihin viittaavia merkkejä (Haggren ym. 2015, 50–51).

Muinaisuskolla tarkoitetaan minkä tahansa kansan maailmankuvaa ennen lähestyksen seurauksena saapuneita valtauskontotoja. Suomessa muinaisusko tarkoittaa aikaa ennen kristinuskoa. Suomalaisen muinaisuskon tutkimus pohjautuu suulliseen perimätietoon eli muinaisrunoihin ja arkeologisiin löytöihin, kuten kalliomaalauksiin. (Pulkkinen 2014, 13.)

Kansanusko kattaa sekä muinaisuskon että kristinuskon leviämisen myötä uskonnollisten traditioiden synkretisoitumisen toisiinsa. Tämä synkretismi tarkoittaa valtauskonnon ja alkuperäisen elämäkatsomuksen yhteen kietoutumista; kansan keskuudessa jatkettiin muinaisia tapoja kristinuskon tapojen rinnalla. (Pulkinen 2014, 15–17.)

Muinais- sekä esimodernin kansanuskon maailmankuva ja rituaalit vaihtelevat alueittain ja jopa suvuittain. Esimerkiksi samaanilla, noidalla ja tietäjällä on samankaltaisia piirteitä, mutta ne ovat peräisin eri ajoilta ja eri osista Suomea.

2.2 Luontoyhteys kansanuskon kontekstissa

Kaaoksen jäsentämisen tarve on lähtökohtana luomismyyteissä. Teemat kaaoksen ja järjestyksen suhteesta ovat ikaiaikaisia ja myyttien tarkoitus on selvittää, miten järjestys syntyy kaaoksesta (Matthies 1996, 137–138). Ihmisellä on tarve selittää asioita ja tuoda niitä helpommin käsitettäviksi. Luonnonvoimat ovat ihmisen hallitsemattomissa. Luomismyytti esimerkiksi alkumerestä tai sotkanmunasta pyrkii selittämään maailmansyntyä (Pulkinen 2014, 29-33).

Kaiken ydin muinais- ja esimodernissa kansanuskossa on luontokäsitys ja siihen liittyvät tavat ja rituaalit, jotka selittävät maailmanjärjestyksestä. Tämänpuoleinen tarkoitti näkyvää maailmaa ja tuonpuoleinen ”pyhää” aluetta. Tuonpuoleisiin eli ihmisen elämänpiirin ulkopuoleisiin voimiin pyrittiin vaikuttamaan, jotta tuonpuoleiset olennot auttaisivat esimerkiksi metsästyksessä tai paremmassa viljasadossa. (Pulkinen 2014, 43, 117.)

Esihistoriallisella ajanjaksolla aluksi ihmiset liikkuvat paikasta toiseen saaliin ja metsänantimien perässä. Ihmisen paikka suhteessa luontoon ja sen antimiin oli kunnioittava, sillä ihmiselämä oli riippuvainen saalistamisesta. Tämän metsästäjä-keräilijäkansan maailmankuva oli sielu-uskoon pohjautuva eli animistinen. Pyyntikulttuurin ihmiset siis uskoivat luonnon kasvien, eläinten, metsän, sääilmiöiden olevan tuntevia, toimivia ja tahtovia sielullisia olentoja, aivan kuten ihmisetkin. Vainajia pelättiin ja ne pyrittiin hautaamaan mahdollisimman kauas. Luonnon palvontakohteita olivat erilaiset luonnonmuodostumat esimerkiksi uhrilähteet,

pyhät puut, uhrikivet ja kalliot. Useista kulttipaikaksi ajatelluista kallioista voi havaita antropomorfisia piirteitä. Tämä tarkoittaa ihmisen kaltaisten piirteiden hakeamista luonnonkohteista. Antropomorfista ajattelua uskotaan harjoitetun jo neoliittiselta kivilta kaudelta asti. (Pulkinen 2014, 46, 121, 199, 266.)

Vaikka nykyään puhutaan kansansuskosta uskontona, niin uskon ja pyhän käsitystä ei entisaikaan tunnettu, vaan se oli tietoa, joka vallitsi kansan keskuudessa. Tiedettiin esimerkiksi, että vedessä asuu vedenhaltija ja että samaani parantaa, ja nämä koettiin luonnollisina, arkisina asioina. Kunnioittavasta suhtautumisesta kertoo uhraamisrituaali pyyntikulttuurin osana. Uhraaminen oli rituaali, jolla saalista nimensä mukaisesti pyydettiin tulemaan saaliiksi. Symbioottinen suhde luontoon ja sen antimiin edellytti vastavuoroisuutta: luonto antaa ja luonto ottaa. Tuonpuoleiseen oli mahdollista saada suora yhteys samaanin välityksellä. (Pulkinen 2014, 16–17.)

Agraarivaiheeseen eli maanviljelykseen siirtyminen tarkoitti kiinteiden asuin ympäristöjen rakentamista eli paikalleen asettumista, jolloin asutuksen ja erämaan välille muodostui raja: metsää ja vettä pidettiin tuonpuoleisina. Asuinalue oli enemmän ihmisen hallitsema, mutta sielläkin vaikuttivat tuonpuoleiset olennot kuten kodinhaltijat ja haltijattaret tai koti- ja saunatontut. (Pulkinen 2014, 82, 263.)

Magian harjoittaminen lisääntyi ja se suunnattiin esimerkiksi elinkeinon parantamiseen. Siirtyminen pyyntikulttuurista maanviljelykseen vaikutti myös maailmankuvaan; animistinen muuttui enemmän animatistiseksi. Koettiin, että luontokappaleilla on väkeä, manaa eli jumalallista voimaa, mutta sielullisuus ei ollut enää niin selväpiirteistä kuin pyyntikulttuurissa. Väkeä pystyttiin manipuloimaan sekä hyvää että paha tarkoitus varten. Vainajissa oli paljon väkeä eikä heistä enää pyritty kauas, vaan heidät otettiin osaksi arkea suojeleushahmojen muodossa. Vainajia kunnioitettiin ja lahjottiin erilaisin uhrilahjoin. Vainajien palvonta on pitänyt sisällään arvostusta ja pelkoa. (Pulkinen 2014, 46, 199, 263–266.)

Luontoa asutti erilaiset voimat ja hahmot. Tuonpuoleisia väekkaitä olentoja vainajaolentojen lisäksi olivat jumalat, haltijat, maahiset, tontut tai talonhaltijat ja

aitiologiset olennot. Aitiologiset olennot, kuten hiidet, ovat olentoja, joiden toimesta esimerkiksi suurien kiviröykkiöiden eli hiidenkiukaiden uskottiin syntyneen. (Pulkkinen 2014, 69–70, 225).

Jumaluuksia oli runsaasti: metsän ja veden jumaluudet, eläintensaaliinhaltijat, suvunjatkamisen jumalat ja jopa tautien aiheuttajalla oli oma tautijumalansa. Tietäjät paransivat sairaita vaikuttaen tuonpuoleisiin voimiin esimerkiksi käskemällä taudinaiheuttaja pois erilaisin seremonioin. Tietäjät pystyivät myös vaikuttamaan saalisonneen olemaan kontaktissa pyydetävän kohteen kantaisään tai haltijoihin. Esimerkiksi Hongatar oli karhun suojelushaltija. (Pulkkinen 2014, 69–70, 225.)

Maahiset olivat ihmisenkaltaisia, pieniä olentoja, jotka asuvat maan alla. Niitä on kutsuttu nimellä “vanha väki” tai “vanhaset”, joka viittaa uskomuksiin esivanhemmista. Maahiset voivat esiintyä joidenkin uskomusten mukaan myös muurahaisen muodossa. (Pulkkinen 2014, 44, 117.)

Nimitykset esivanhemmista sekä tuonpuoleisista olennoista ja niihin liittyvät palvontamenot vaihtelivat alueittain, mutta uhrilahjojen antamista on harjoitettu ympäri Suomea. (Pulkkinen 2014, 117.)

Onnea toivat hyvä sato ja karjankasvu, mutta onnen määrän ajateltiin olevan vakio. Tämä tarkoitti sitä, että naapurissa ei saanut mennä liian hyvin, muuten se oli itseltä pois. Naapurin epäonneen käytettiin vahingoittamiseen tarkoitettuja loitsuja eli mustaa magiaa. Magiaa käytettiin myös suojautumiseen. (Pulkkinen 2014, 46, 263–265.)

Hiisi-nimitys otettiin käyttöön maanviljelyskulttuurissa, ja se viittaa vainajainpalvontapaikkaan tai luonnonjumaluuksien palvontapaikkaan eli pyhään hiiteen tai lehtoon. Uhrilahjoilla pyrittiin vaikuttamaan vainajajien lisäksi saalisonneen. Uhripaikoille ihmiset uhrasivat esimerkiksi viljaa, villaa, ruokaa ja muita arvokkaita tuotteita sadon, suojeluksen tai metsästysonnen toivossa. (Pulkkinen 2014, 121, 123.)

Muinaisen väestön asumismuotojäämiä ja rakennelmien jäänteitä sekä erikoisia luonnonmuodostumia, joihin liittyvät rituaalinen ja maaginen merkitys, kutsutaan kiinteiksi muinaisjäänöksiksi. Muinaisjäänöskohteita on ympäri Suomea. Niitä on useita tuhansia ja niitä löydetään yhä edelleen. (Kivikoski 1966, 7–9.)

2.3 Luontoyhteys nykyajassa

Elämme ihmisen aikakautta, antroposeenia. Ihminen on toiminnallaan muuttanut ja muuttaa edelleen pysyvästi maapalloa, joten tätä voidaan nimittää myös uudeksi geologiseksi aikakaudeksi. (Nikander 2017, 7–10.) Ihminen siis kokee olevansa planetarinen voima, mutta on toiminnallaan saanut aikaan maailmanlaajuisen ilmastokriisin ja myös tiedostaa sen. Antroposeenia voidaankin kutsua myös teollisen sivilisaation jäljiksi. (Kaihovaara 2019, 171).

Ilmastonmuutos on aiheuttanut vastakkainasettelua eri ihmisryhmien välille. Keskusteluissa on toiseuden kaiku. Toiseuttaminen on termi, joka kiteytettynä tarkoittaa me vastaan muut -ajattelua, ja se perustuu mielikuvaan "toisesta". Toiseuden merkittävä ilmenemismuoto on viholliskuva (Hänninen 2013, 13). Ilmastonmuutos aiheuttaa ympäristöongelmien lisäksi eriarvoisuutta ja globaaleja ongelmia. Toiseuttamisesta johtuen syrjintä, rasismi ja muut nykyajan ilmiöt kärjistyvät. (Hänninen 2013, 9–10.) Tämä osoittaa jälleen luonnon kytköksen ihmisiin sekä suoraan että välillisesti.

Teknis-teollinen kehitysprosessi erkaannuttaa helposti ihmisen luonnosta ja tekniset järjestelmät voivat yhä voimakkaammin ottaa vallan (Matthies 1996, 135). Piittaamattomuus ja irtautuminen toimivat luonnosta vieraantumisen moottoreina. Vieraantuneisuus luonnosta on jopa niin syvällä, että ihminen ei näe tai ei halua nähdä kuinka sidoksissa onkaan luontoon, sillä ihminen kuten kaikki muukin materia on loppujen lopuksi peräisin luonnosta. (Kaihovaara 2019, 12–13.)

Muinaisen ihmisen luontoyhteys voisi toimia oppaana ja suunnannäyttäjänä myös nykyihmisen luontosuhteen laadun parantamiseksi. Paremmalla tietämyksellä ja tunnekokemuksella ympäristöstä voidaan syventää luontoyhteyttä. Maaginen ajattelu on väylä, joka yhdistää nykyihmistä muinaiseen ihmiseen.

Luonnosta voi tarttua essenssiä eli olemusta, joka parhaimmillaan voi johtaa laajempaan ja kestävämpään luontokäsitykseen.

3 Maaginen ajattelu

Maaginen ajattelu tieteellisenä terminä pohjautuu ajattelun kognitiivisiin prosesseihin. Intuitiiviset oletukset ohjaavat sekä maagista että uskonnollista ajattelua. Maaginen ajattelu tapahtuu usein tiedostamatta. (Pohjanheimo 2014, 356, 357.) Intuitiivinen tiedonmuodostusprosessi eli essentialismi on luontaista, primitiivistä ja automaattista ajattelua, jolla mieli paikkaa sitä tyhjiötä, jota ei kohteesta tiedä, ja näin pyrkii ennustamaan kohteen toimintaa. (Pohjanheimo 2014, 4.) Essentialismissa ajatellaan, että kohteella on olemus, joka voi sisältää tarttuvaa essenssiä. Essentialismi on osa maagista ajatteluprosessia. Essenssi voi sisältää sekä pahaa että hyvää. (Pohjanheimo 2018, 67).

Magiaan kuuluvat rituaalit liittyvät vahvasti kansanuskoon. Niillä pyrittiin vaikuttamaan maailmassa vallitseviin voimiin kuten ihmisiin, eläimiin ja säähän tuonpuoleisia voimia eli väkeä manipuloiden. Väki on suomalainen versio sanasta mana ja se tarkoittaa persoonatonta voimaa, johon voidaan rituaalien avulla vaikuttaa. Magiaa on harjoitettu aina kivikaudelta asti, mutta sen käyttö on lisääntynyt agaraariyhteiskuntaan siirryttäessä. Maaginen ajattelu on edelleen luontainen tapa ajatella. (Pulkkinen 2014, 273.)

Tiedostamattomia intuitioita ohjaavat perusemootiot, joita ovat viha, pelko, inho, mielihyvä ja suru (Ekman 1973,1980, Pohjanheimon 2014, 41 mukaan). Intuitiiviset oletukset kuten inhottava kohde voidaan tulkita sairaudeksi, jota pitää välttää ettei kohteen olemus tartu, tai kontaktin jälkeen suorittaa rituaalinen puhdistautuminen. Tätä toimintaa sanotaan kontakti- ja kosketusmagiaksi. (Pohjanheimo 2014, 4.) Kontakti- ja kosketusmagiassa välittyy siis essenssiä. Sitä voi välittyä myös objektin kautta, esimerkiksi pyhänä pidetyn ihmisen riipus voidaan ajatella kantavan pyhän essenssiä. Samanlaisuus maagisessa ajattelussa tarkoittaa, että toistensa kaltaisilla elementeillä voidaan vaikuttaa kohteeseen, kuten woodoo-uskomuksessa. Samanlaisuus ja kosketusmagia kuuluvat maagisen ajattelun universaaleihin lakeihin. Muita maagisen ajattelun universaaleja lakeja ovat analogiat ja intentio. (Pohjanheimo 2018, 67.)

Maagiseen ajatteluun liittyy rituaalinen käyttäytyminen, joka koostuu rituaalisesta ajattelusta ja toiminnasta. Maagista ajattelua on vaikea tunnistaa, sillä se kytkeytyy mutkikkaiden, kulttuuritaustan siivittämien ajatusmallien kerroksiin. Rituaaliksi sanotaan arjesta poikkeavaa, jonkin toiminnan suorittamista niin, että päästään haluttuun lopputulokseen. Toiminta on rituaalisten ajatusten toteuttamista. Tällöin ajattelun ja toiminnan yhdistäminen muuttuu rituaaliksi. Rituaali vaatii useamman toistomäärän, jotta siitä tulee riitti. Ihminen suorittaa huomaamattaan riittejä myös arjessaan. (Tuominen 2012, 36–38.)

4 Taide, luonto ja essenssi

Taidetta on tehty aina kivikaudelta asti. Ensimmäiset taide-esineet ovat olleet käyttö- ja rituaaliesineitä (Eldridge 2003, 120, 121). Taide on siis tehty tarpeeseen, mutta oliko ensin rituaali, johon tarvittiin esine, vai taide-esine, joka sai rituaalin leiman? Maaginen ajattelu ohjaa kaikkia ihmisiä rituaalinomaiseen käyttäytymiseen joko tiedostetusti tai tiedostamatta. Uskonnoissa rituaalit ovat ennalta määrättyjä. (Tuominen 2012, 35–37.)

Taiteen tekeminen ja myös sen kokeminen kattavat rituaalisen käyttäytymisen lainalaisuudet. Taidetta tehdessä tai kokiessa voi tuntea voimakkaita ja samankaltaisia vaikutuksia kuin uskonnollisessa rituaalissa. (Tuominen 2012, 208, 113.) Taideteoksen uniikkisuus pohjautuu taiteilijan suorittamaan riittiin, sillä teoksesta otetusta kuvasta tai identtisestä jäljennöksestä puuttuu teoksen olemus, essenssi (Benjamin 1989, 142, 144, 146–147).

Pyhällä on samankaltaisia määritelmiä kuin taiteella. Tabut, arkaluontoiset ja kielletyt aiheet ovat usein käsittelyn kohteena sekä taiteessa että uskonnossa ja niitä pystytään käsittelemään eri ilmaisumuotojen kautta (Benjamin 1989, 161). Kummassakin on oma joukkionsa, seurakuntansa. Päämääränä taiteessa ja uskonnossa on jäsenellä maailmaa. Taide on siitä poikkeuksellista, että se levittäytyy joka puolelle ja se näyttäytyy vahvasti myös uskonnossa esimerkiksi kuvataiteen ja musiikin muodossa. Taide on rajat ylittävää, säännötöntä ja siinä voi ilmetä magian kaltaisia piirteitä, toisin kuin uskonnossa. (Tuominen 2012, 107, 109.)

Initiaatio eli vihkiytyminen on kuulunut tietäjäperinteeseen suomalaisessa kansuskossa, ja sitä harjoitetaan edelleen useissa uskonnoissa. Initiaation kaltaisia piirteitä voi löytää muilta osa-alueilta. Taiteilijaksi pääseminen toimii usein initiaation omaisesti. Siinä ikään kuin vihkiydytään uuteen asemaan tiettyjen harjoitusten saattamana. Myös taitelijajäsenyyttä järjestöistä hakevat taiteilijat saavat usein kokelasjäsenyyden ennen varsinaista ”vihkiytymistä”. Se edellyttää tiettyä ansioitumista tai muuten initiaatio puretaan. (Tuominen 2012, 114.)

Taideteokset syntyvät, kun arkinen materiaali saa uuden muodon taiteilijan käsittelyssä eli taiteilija muuttaa arkisen ”pyhäksi” tuomalla siihen essenssiä. Taide syntyy riitin kautta, joka usein vaatii vetäytymistä, paneutumista ja keskittymistä. Näyttely on seremonia, johon perustuu taiteen sisältämä essenssin tarttumisen ajatus. Näyttelykävijöihin tarttuu taiteen olemuksesta eli essenssistä osa. (Tuominen 2012, 115–116.) Mitä enemmän essenssiä teos sisältää, sitä useampi ihminen sen haluaa nähdä tai kokea. Essenssi voi kaikista vaikuttavimpien teosten kohdalla tarttua myös kohteesta otetun kuvan kautta. (Tuominen 2012, 119.)

Samaa ajattelutapaa voisi käyttää myös musiikin syntymiseen, esittämiseen ja sen kuunteluun. Musiikissa yksittäiset mahdollisesti taiteilijan itsensä tekemät äänet muodostavat taiteilijan käsittelyssä uniikin, arjesta poikkeavan äänten yhdistelmän. Musiikitapahtuma on seremonia, joka sisältää hyvin paljon rituaaleja ennen esiintymistä, sen aikana ja sen jälkeen. Musiikin vihkiytyneimmät kuuntelijat odottavat hartaasti elävää musiikkia tai uutta julkaisua siitä tarttuvan essenssin vuoksi.

Musiikilla ja laululla on ollut suuri merkitys esivanhempien rituaalimenoihin jokaisessa maailmankolkassa (Dewey 2010, 16). Äänimaiseman kokemisessa kollektiivinen muisti on osa tätä muistojen kerrostumaa; se kytkee kuulijan osaksi kollektiivista kokonaisuutta, mutta viitoittaa yksilöllisiä muistoja, jotka voivat viedä moniin kertomuksiin. (Järviluoma 2005, 72–73.) Musiikki on siis jättänyt pitkät muistijäljet mielen syövereihin.

Haastattelin kahta muusikkoa, Stefan K:ta Havukruunu-yhtyeestä ja Janne Väättäistä Häive-yhtyeestä. Molemmat, sekä Häive että Havukruunu ovat genreltään black metal -musiikin edustajia. Tämä pohjoismaissa syntynyt metallimusiikin alaluokka vaihtelee sanoituksiltaan kaaoksesta ja pahuuden voimista aina luontoaiheisiin asti. Havukruunun ja Häiveen sanoituksissa ja melodiassa kaikuvat luontokokemus. Selvitin sähköpostihaastattelujen avulla heidän luontosuhteen laatua ja taiteen syntymiseen vaikuttavia teemoja. Luonto, jumalhahmot ja luonnonvoimat vilahtelevat sekä Havukruunu-yhtyeen että Häive-yhtyeen sanoituksissa.

Stefan K. puhui kaupunkilaiselämän ja siihen liittyvän sosiaalisen ”melun” kuormittavuudesta. Luontoon hakeutuminen on tarve, jonka avulla hän sanoo pääsevänsä peilaamaan omia ajatuksia, ongelmia ja vaikeuksia. Stefanin mukaan luontoon liittyvät sanoitukset siis toimivat kielikuvina ihmiselämään liittyvien ongelmien purkamisessa, jolloin laajempaa kuvaa tarkastelemalla voidaan löytää ratkaisuja näihin tavanomaisiin solmuihin. Hän kokee, että kielikuvien ja luontoaiheiden kautta myös kuulijat voivat löytää jotain itselleen. (Stefan K. 2021.)

Stefan K:n mukaan luontoon liittyvät sanoitukset ilmaisevat ihmisen tietoisuutta ja sisäistä maailmaa sekä niiden suuruutta, mutta myös mielen aiheuttamia ongelmia ja kahleita. Hän haluaa luontoaiheisilla sanoituksilla rohkaista kuulijoitaan löytämään rauhan, kuulemaan itseään ja aitoja ajatuksiaan sekä kasvamaan ihmisinä ja löytämään oman paikkansa maailmassa. Hän kokee, että kaupunkiympäristön ja informaatiotulvan keskellä ihminen on sokea tai kyvytön kuulemaan itseään, joten taiteensa avulla hän pyrkii vaikuttamaan kuulijoihinsa rohkaisemalla heitä kulkemaan omia polkujaan. (Stefan K. 2021.)

Yön ääni väräjä

Pitkään kuiske ennättää

Sadetta ja Salamaa

Maan jano odottaa

Viima jo käy,

Tuuli tarttuu hivukseen

Odottaen,

Käännän katseeni pohjoiseen

Myöten aavaa,

Saapuu kuin verho taivaan

Ja kun vihmoo, tiedän,

Kohta jumalten vasarat pauhaa! (Stefan K. 2017.)

Stefan K. kertoi musiikkiin liittyvien aiheiden kumpuavan omakohtaisten kokemusten lisäksi eri taidemuodoista, kuten kirjallisuudesta, musiikista, kuvataiteesta ja elokuvista, joista hänelle on muodostunut oma uniikki musiikillinen ilmaisutapa. Äitinsä sanontoja hän kertoi hyödyntäneensä teksteissä. Kiitosta sai osakseen myös klassikkolukusuosituksia antanut yläasteaikainen äidinkielenopettaja ja erityismainintana hän totesi kirjailija J. R. R. Tolkienin olleen hänelle merkittävä innoittaja. Myös muiden black metal -yhtyeiden sanoitukset ovat vaikuttaneet Stefan K:n musiikkiin. Hän kertoi hyödyntäneensä Bathoryn Quorthonin, Celtic Frostin Tom G. Warriorin ja Darkthronen Fenrizin sanoituksia suomentamalla niitä. Stefan K:n äidinkielen hyvään taitoon on hänen mukaansa aikanaan vaikuttaneet Laila Järvisen suomentamat Tove Janssonin kirjat sekä 80–90-lukujen Aku Ankka -lehdet. (Stefan K. 2021.)

Stefan K:n totesi sanoituksissaan esiintyvien jumalten ja pyhyiden olevan vertauskuvia ihmisen sisäisestä voimasta, tietoisuudesta ja näkemyksistä. Pyhän hän liittää itsetuntemukseen, rauhaan ja keskittymiseen ”ihmisen sisäisiin ominaisuuksiin ja voimaan”. (Stefan K. 2021.)

“Musta, me olemme lajina liian pitkällä palvomaan henkiä tms. Vaikka olenkin kivenkova agnostikko, ajatukseni jumaluudesta/korkeammasta tietoisuudesta liittyvät enemmän universumin rakentamiseen ja tieteen kammottaviin saavutuksiin, eli mun maailmankuva- ja katsomus on oikeastaan loppujen lopuksi aika Lovecraftilainen ja Pii-samirottalainen”. (Stefan K. 2021.)

Hyinen on talven yö ja tähdet himmenee

Kauas kalvaana on kuolleet kulkeneet

Niin pitkään henget jumalten hiljaa valvoneet

Hyinen on talven yö kun loppuu ihminen. (Stefan K. 2020.)

Väätäinen kertoi sanoitusten viestin painottuvan luonnon kunnioittamiseen ja sanoitustensa olevan monikerroksisia, jolloin ne voidaan käsittää usealla eri tavalla. Hän totesi kaunokirjallisuuden, kuten runojen, etenkin Suomen kansan vanhat runot -kokoelman olevan rikasta ja oivaltavaa kieltä, joka toimii inspiraationa Häiveen sanoituksissa. Väätäisen mukaan vanhat runot kumpuavat kokemuksista ja traditioista sekä ovat iättömiä. Väätäinen kertoi inspiroituvansa myös kotikulmiensa luonnonkohteista. (Väätäinen 2021.)

*Mikä on tuo joka kajastaa,
vaappuu valkeana, lepattaa,
vierassa veräjän virnuilee,
kainosti kutsuu luokseen?*

Sanaton, niin äänetön, kuin hahmoton. (Väätäinen 2007.)

Väätäinen mainitsi hyödyntävänsä musiikkiinsa suoria viittauksia luonnon äänistä, josta esimerkkinä on Häiveen viimeisimmän levyn kappaleen sisältämä käen kukunnan kitaraimitaatio. Kansantarut, alkusoinnulliset ja kalevalamittaiset runot, vanhat uskomukset sekä perinteet viitoittavat Väätäisen mukaan Häiveen lyyristä tietä. (Väätäinen 2021.)

Väätäinen kertoi olevansa kiinnostunut muinaisista tavoista selittää maailmaa ja etenkin luontokeskeisestä ajattelusta. Hän sanoi olevansa ateisti ja ikuinen skeptikko, mutta siitä huolimatta hän totesi luonnon ja metsien olevan pyhää, vaikka ne täällä metsäteollisuuden ”ihmemaassa” nähdään vihreänä kultana. Väätäinen puhui myös kiinnostuksestaan muinaisia luonnonmuodostumia, luonnonjumaluuksia sekä metsän väen kunnioittamista kohtaan ja lopuksi hän totesi pitävänsä kiehtovana muinaista tapaa pyytää lupa puulta ennen sen kaatamista. (Väätäinen 2021.)

Stefan K:n ja Väätäisen haastatteluista ilmeni voimakas luontoyhteys, joka juontuu lapsuudesta asti. Sekä Havukruunun että Häiveen musiikista välittyy kunnioitus luontoa kohtaan. Musiikki liittää kuulijansa osaksi isompaa kokonaisuutta

paikkasidonnaisten merkitysten ohella (Uimonen 2016, 23). Musiikki siis yhdistää, mutta myös ohjaa kuulijansa henkilökohtaiselle polulle siitä tarttuvan essenssin vuoksi.

Luonnon elvyttävistä vaikutuksista on paljon tutkittua tietoa. Tutkimukset osoittavat, että luonnon palauttava vaikutus ulottuu niin fysiologisiin toimintoihin, tuntemuksiin kuin keskittymiskykyynkin. (Aura, Horelli & Korpela 1997, 98–99.) Muinainen ihminen eli luonnonkohteista tarttuvan essenssin eli väen vaikutuksen piirissä. Tämä luonnossa ilmenevä essenssi ei oletettavasti ole hävinnyt. Essentialismi selittää, miksi yhä lukuisat taiteen keinoin esitetyt luontokuvat, esimerkiksi kansallismaisemista, edelleen koristavat kotien seiniä ja sosiaalisen median tilejä. Muinaisjäännösten kautta voi avautua uusi, tuntemattomampi ja näkymättömämpi maailma, jonka kautta luontokäsitys voi laajentua ja luontoyhteys syventyä.

Kuvataiteilija ja luomuviljelijä Osmo Rauhalan ajattelu pohjautuu voimakkaasti luontoon. Rauhala on tunnettu myyttisistä luontokuvistaan. Rauhalan suku on ollut samalla alueella ainakin 400 vuotta, ja hän uskoo, että siitä on hänelle jäänyt voimakas yhteys perusasioihin ja luontoon. Tästä yhteydestä Rauhala käyttää termiä geneettinen muisti. (Pirttilahti 2020.) Rauhala kertoo geneettisen muistin aktivoituvan esimerkiksi keväällä mullan tuoksusta, jopa hänen toisessa kotikaupungissaan New Yorkissa. Tämän aistikokemuksen kautta syntyy miellelyhtymä kotitalalle. (Rauhala 2020.)

Yhteys paikkaan ei kuitenkaan välttämättä vaadi itsensä olemista osana paikan jatkumoa. Ihmisen juurtuminen paikkaan vaatii kuitenkin sen, että oppii tuntemaan paikan hengen. Se voi välittyä tietona ja kokemuksena paikasta. (Kaiho-vaara 2019, 156.) Uusissa paikoissa voi tulla intuitiivinen yhteys johonkin aiemmin koettuun. Tämä selittää tuttuuden tunteen vieraassa paikassa, joka mahdollistaa esimerkiksi paikkaan juurtumisen.

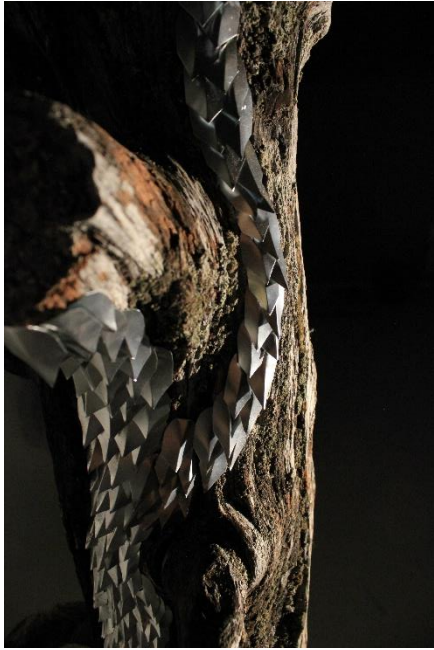
5 Matkalla Juurille

Varhaislapsuuden vietin luonnon ympäröimässä pihapiirissä Etelä-Karjalassa. Luonnonmuodostumat, kuten erikoiset kivet, kalliot, isot puut, vanhat havumetsät, sammalpeite ja lahottajasienten muovaamat pienet yksityiskohdat, edellisvuoden lehtien ruskeat rangat sekä näihin elementteihin liittyvät tarinat maahisista, hiisistä, tontuista, metsäneläimistä ja muista hahmoista ovat kiehtoneet minua niin kauan kuin muistan. Luonto, sen ihmeet ja niihin liittyvät tarinat ruokkivat jo valmiiksi rikasta mielikuvitusta. Lapsena kuvataideleireillä pääsin purkamaan mielestä kumpuavia olentoja piirustuksiin, maalauksiin ja veistoksiin eri hahmojen muodossa.

Lapsuudenaikaiset tarinat sekä retkeilyharrastus johdattivat minut perehtymään muinaisjäänöksiin. Hiisien ja pirujen esiintyvyyden ihmettely yhä useammassa luontokohteen nimessä sai minut tutkimaan tarinoiden, sanontojen ja luontokohteiden yhteneväisyyksiä. Eteeni avautui valtava määrä erilaisia kohteita, joita väritti erilaiset teoriat ja tarinat. Joissakin olin jopa käynyt tietämättä niiden tuhansien vuosien historiasta.

Muinaisjäänöskohteet paikallistavat kansanuskon pyhät paikat. Taiteellinen opinnäytetyöni on matka juurille, joka sisältää veistoksia, äänimaailmaa sekä liikkuvaa kuvaa. Liikkuva kuva projisoidaan seinälle ja se kulkee polveilevasti luonnossa johdattaen teoksen kokijan muinaisjäänösten äärelle.

Veistosten päämateriaali on kelottunut puu. Ahavoituneita, onttoja puunsisusta reunustavia osia olen peittänyt pellillä. (Kuva 1.) Rakensin niille kovaa suomesta suojakuorta ikään kuin yrityksenä korjata niiden vaurioitunutta pintaa.



Kuva 1. Yksityiskohta veistoksesta.

Taiteellisen opinnäytetyön äänimaailma sitoo veistokset ja liikkuvan kuvan yhdeksi kokonaisuudeksi. Juuret-teos on kuin metsänpeitto. Metsänpeitto on ikiaikainen ilmiö, jossa metsä peittää luonnossa liikkujan sisuksiinsa, metsänpeiton maailmaan, josta ainut keino löytää takaisin tutulle polulle on tehdä asiat nurinkurisesti, esimerkiksi kääntää vaatteet nurinpäin ja kävellä takaperin. Juuret-installaatiossa on kyse samasta ilmiöstä (Kuvat 2. ja 3.). Se on maailma, jossa luonto on kahlittu urbaanin ihmisen rakentamaan ympäristöön, ja astuessaan teokseen osat ja ihminen häviävät ääniharson alle. Ääniharson muodostavat erilaisten soittimien ja luonnonäänien kokonaisuus.



Kuva 2. Juuret-installaation dokumentaatio.



Kuva 3. Dokumentaatiokuva.

Sen jälkeen, kun löysin tieni muinaisjäännösten pariin, koin taiteilijana jopa velvollisuudeksi tallentaa muinaisjäännösten monimuotoisuutta. Olen muinaisjäännösten äärellä ollessani kokenut valtavan tunteiden kirjon löytämisen riemusta aina ihmiselämän mitättömyyden tunteeseen saakka. Juuret on kunnianosoitus luonnon monimuotoisuudelle. Runomuodossa kerrottu matka alkaa karsikkometsästä. (Kuvat 4–32.)



Kuva 4. Keskeltä karsikkometsää huojuvien mäntyjätiläisten joukosta voi löytää merkintöjä menneestä.



Kuva 5. Mäntyjen kaarnakehykset sulkevat sisäänsä veistetyt lukemat, vuosiluvut, kuolinpäivät, nimikirjaimet. Nämä vainajille suunnatut kaiverukset ovat Tuonelan tienviittoja, joita seuraamalla eksyneet sielut löytävät takaisin valtakuntaansa.



Kuva 6. Matka jatkuu kohti pohjoista.



Kuva 7. Veden vyöryn sävel kantautuu kauas. Virtaava, pyörivän veden jatkuva liikesarja toistuu uudestaan ja uudestaan. Hiilenpunainen jyrkänne voimistaa ääntä.



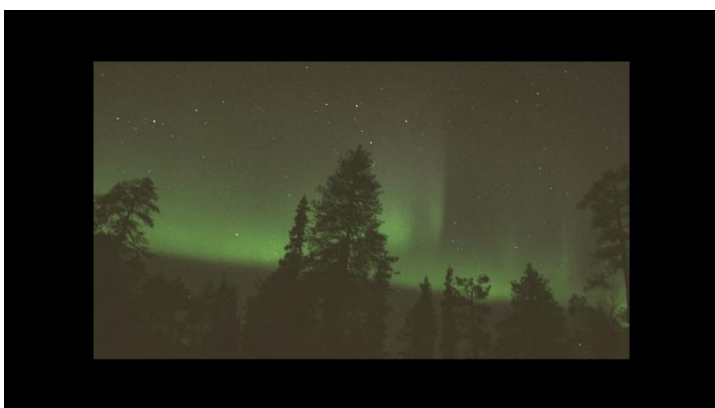
Kuva 8. Ei edes keskitalven pakkanen saa virtausta pysähtymään, sillä Hiisi sitä vartioi.



Kuva 9. Pirunkirkkoon vie tietäjien tiet.



Kuva 10. Sininen hetki kiirehtii ohi.



Kuva 11. Ja niin Hän, metsän kuningas, syntyy ylisessä, luona Otavan.



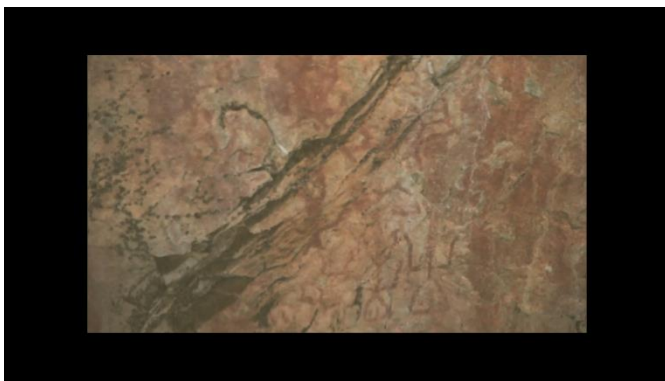
Kuva 12. Yöllä henget ottavat vallan.



Kuva 13. Perspektiivi häviää. On Sudenhetki.



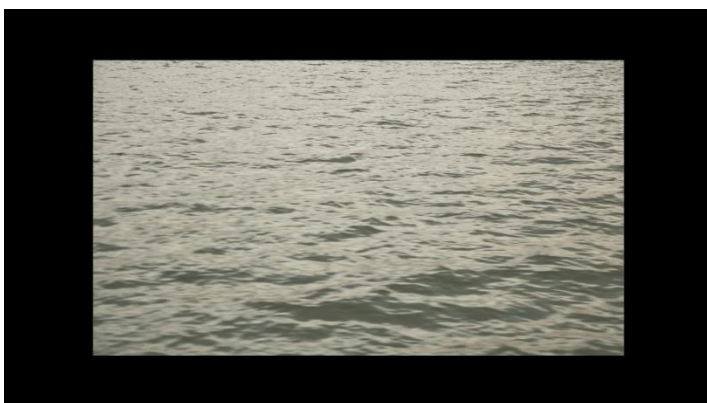
Kuva 14. Piru peltoa kyntää.



Kuva 15. Heijastumia vedessä,



Kuva 16. – vai peili ylösalaiseen tuonpuoleiseen. Noita sinne matkaa.



Kuva 17. Vesi vie uuteen paikkaan...



Kuva 18. Jättiläisen maille,



Kuva 19. – vai veden olentoja palvomaan.



Kuva 20. Kahleita on joka puolella,



Kuva 21. – mutta se voimia saa, joka tietäjän portista sisään käy,



Kuva 22. – ja päätty rotkoon Hiton maille, jossa hän kivettyneenä odottaa.



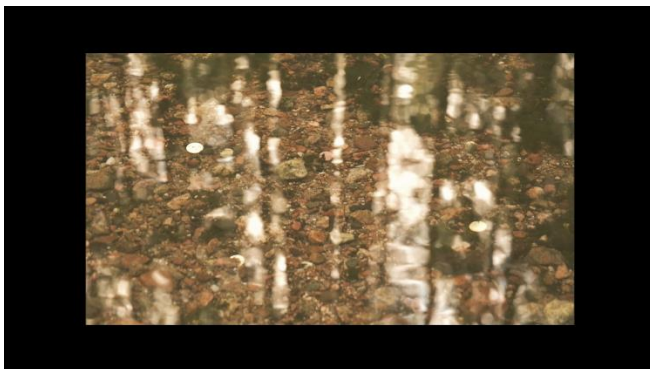
Kuva 23. Pimeyden hahmot ilmestyvät,



Kuva 24. – niitä on joka puolella,



Kuva 25. – kunnes aamu hiipii puiden lomasta.



Kuva 26. Uhrauksia ja toiveita...



Kuva 27. – toiveita paremmasta huomisesta.



Kuva 28. Vaan usva tanssii Manalan joella,



Kuva 29. – josta saapuvat maahiset maanalaiset.



Kuva 30. Kuu pienenee, Kapeet juhlii,



Kuva 31. – pohja on lähellä.

Suurin osa kuvaamistani muinaisjäännöksistä ajoittuu ajanjaksolle 8850 eaa–1300 jaa. Kohteiden löytäminen on ollut oma kivikkoinen polkunsaa; kohteista saatava tieto on hajanaista ja osa on turmeltunut tai todella vaikea matkan päässä. Liikkuvassa kuvassa esitetyt kohteet on kuvattu noin puolentoista vuoden aikana. Tämä kuvausjakso mahdollisti vuorokauden- ja vuodenajanvaihtelun kuvaamisen, jolla pystyin ilmentämään syklisiä aikakäsityksiä. Taiteellisesta opinnäytetyöstä otetut liikkuvan kuvan pysäytyskuvat tuovat pyhät kohteet esiin sellaisina kuin ne nykypäivänä luonnossa esiintyvät. Muinaisjäännöksiä on tuhansia Suomen luonnossa ja uusia löydetään yhä edelleen. Teokseni on vain pieni ripaus valtavasta tarinoiden kyllästävästä luontokohteiden kokonaisuudesta.

6 Menneestä nykypäivään

Nykyihmisellä ei ole muinaisen ihmisen kaltaista luontokokemusta, eikä kokemusta ympärillä olevasta pyhyydestä. Tiettyihin luonnonelementteihin kuten kallioihin, metsiin ja soihin kyllä liitetään pyhiä assosiaatioita, mutta toisaalta ihmiset kokevat elävänsä keskellä yhä kaaottisempaa ympäristöä. Muinaisjäännöskohteita kierrellessäni jäin väistämättä pohtimaan millaisen jäljen nykyihminen jättää luontoon tällä geologisella aikakaudella.

Esi-isien pyhyyskäsitys on säädellyt pyytämistä; otettiin se mitä tarvittiin ja jätettiin lahja antimista. Suhde oli vastavuoroista, sillä maaginen ajattelu oli voimakkaasti läsnä ja se kohdistui luontoon ja sen voimiin. Muinaiset ihmiset tarkkailivat, kokivat ja elivät ilmiöiden keskellä ja siten he oppivat ymmärtämään ja saamaan tietoa ilmiöistä.

Muinaisessa maailmankuvassa pyhyys oli läsnä luonnossa kaikkialla ja tästä seurasi luonnon arvostaminen; luontoa kunnioitettiin jopa pelon sekaisin tuntein. Nykyihmisen pyhyyskäsitys yhdistetään usein uskontoihin, vaikka ihmisillä on edelleen taipumus maagiseen ajatteluun, joka ohjaa yksilöllisiä kokemuksia pyhästä. Kaihovaara (2019) on kirjassaan Villi ihminen todennut: "todellinen pyhyys ei kavahda outoutta. Päinvastoin. Juuri outo, tuntematon ja kesyttämätön luonto herättää kunnioituksen ja sitä kautta pyhyiden tunteita"... "Pyhän ei tarvitse olla hyvää, kaunista ja ylevää, pyhä voi myös olla rumaa". (Kaihovaara 2019, 47).

Luonnosta voi löytää eri nyansseja, jotka tekevät niistä kiehtovia ja jopa viehättäviä, sekä auttavat jäsentämään luonnon monimuotoisuutta. Se vaatii pysähtymistä ohi kävelyn sijaan. Taiteen moninaisuudesta voi löytää samankaltaisia nyansseja. Esimerkiksi black metal -musiikki näyttäytyy karun kauniina niille, jotka ovat musiikille vihkiytyneitä ja erottavat musiikista nyanssit.

Monet muinaisjäännöskohteet ovat harjaantumattomalle silmälle usein vaatimatonta ja niiden merkitys ei näin ollen avaudu. Muinaisjäännösten äärellä omakohmainen kokemus avasi näkemystäni luonnon monimuotoisuudesta. Luontokohteista voi välittyä essenssiä. Tämä sama kokemus voi välittyä parhaimmillaan

myös taidekokemuksesta. Essenssi ei tartu ilman tiettyä virittyneisyyttä, jota tieto ja esimerkiksi tarinat ruokkivat.

Opinnäytetyön taiteellinen osuus Juuret välittää tunnelmiani yhteydestäni luontoon ja kokemuksiani muinaisjäännösten kiehtovasta maailmasta. Se on kunnianosoitus alati muuttuvalle luonnolle, jonka osana ihminen on. Tämän tutkimusmatkan ansiosta voin todeta, että muinaisjäännöksiin perehtyminen voi parhaimmillaan johtaa laajempaan luontokäsitykseen ja kunnioitukseen luonnon monimuotoisuutta kohtaan ja sitä kautta kestävämpään luontosuhteeseen.

Tutkimuksellisen opinnäytetyön pohjalta voisi luoda uusia hypoteeseja myöhemmälle määrälliselle tutkimukselle. Juuret-installaation kautta on mahdollista tarkastella, voiko luontoyhteyttä vahvistaa taiteen keinoin tuomalla luontoelementtejä sisältävä teos julkiseen tilaan eri aistein koettavaksi.

Lähteet

Aura, S.; Horelli, L. & Korpela, K. 1997. Ympäristöpsykologian perusteet. Porvoo: WSOY-Kirjapainoyksikkö.

Benjamin, W.; Koski, M.; Rahkonen, K. & Sironen, E. (toim.) 1989. Messiaanisen sirpaleita. Suom. M. Koski. Jyväskylä: Gummerrus Kirjapaino Oy.

Dewey, J. 2010. Taide kokemuksena. Suom. A. Immonen & J. S. Tuusvuori. Tallinna: Tallinnan kirjapaino-osakeyhtiö.

Eldridge, R. 2009. Johdatus taiteen filosofiaan. Suom. M. Lehtinen. Helsinki: Gaudeamus Oy.

Haavio, M. 2019. Suomalainen mytologia. Kirjokansi osa 202. Riika: Jelgava Printing House.

Haggrén, G.; Halinen, P.; Lavento, M.; Raninen, S. & Wessman, A. 2015. Muinaisuutemme jäljet - Suomen esi- ja varhaishistoria kivikaudelta keskiajalle. Helsinki: Gaudeamus.

Hänninen, M.-L.; Hänninen, M-L. (toim.) 2013. Vieras, outo, vihollinen: Toiseus antiikista uuden ajan alkuun. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden seura.

Järviluoma, H. 2005. Äänimaisema ja sosiaalinen muisti. Turun Historiallinen Yhdistys. Viitattu 5.10.2021. <https://thy.fi/wp-content/uploads/2005/09/HM3-72-97.pdf>

Kaihovaara, R. 2019. Villi ihminen. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.

Kivikoski, E. 1966. Suomen kiinteät muinaisjännökset. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Matthies, J.; Työrinoja, R. & Kotavirta J. (toim.) 1996. Luonnon luonto. Filosofisia kirjoituksia luonnon käsitteestä ja kokemuksesta. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.

Nikander, H. & työryhmä 2017. Hyvän sään aikana. Mitä Suomi tekee, kun ilmasto muuttaa kaiken. Latvia: Jelgava Printing house.

Pirttilahti, J. 2020. Taiteilija Osmo Rauhalalle suvaitsevaisuus on avain kaikkeen: "Maailman isoja kysymyksiä ei ratkaista ilman yhteistyötä". Yle artikkelit.

Viitattu 24.10.2021. <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2019/12/28/taiteilija-osmo-rauhalle-suvaitsevaisuus-on-avain-kaikkeen-maailman-isoja>

Pohjanheimo, O. 2018. Etsiä, hoivata, leikkiä. Maagisen ajattelun rikastuminen; intuitiivinen ajattelu ja emootiot parantamiseen liittyvässä etnografisessa aineistossa. Väitöskirja. Humanistinen tiedekunta. Maailman kulttuurien laitos Uskontotiede. Helsinki: Helsingin yliopisto. Viitattu 2.10.2021. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/285175/etsiahoi.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Pohjanheimo, O. 2014. Oma, oikea usko — toisten väärä taikausko.: Maagisen ajattelun rikastuminen ja liioiteltu toiseuttaminen. Uskonnotutkija - Religionsforskaren, 3/2014. Viitattu 12.10.2021 <https://journal.fi/uskonnotutkija/article/view/64584>

Pulkkinen, R. 2014. Suomalainen kansanusko. 8. painos. Tallinna: Gaudeamus Oy.

Ranta, R. 2016. Metsien kätkemä: Myyttinen Koli. Yle areena. Viitattu 21.9.2021. [Metsien kätkemä – seikkailu Suomen luontoon ja tarinoihin | Yle TV1 | yle.fi](https://yle.fi/areena/2016/09/21/metsien_katkema_seikkailu_suomen_luontoon_ja_tarinoihin)

Rauhala, O. 2020. Mihin maaseutua tarvitaan? Perjantai dokkari: Yle areena haastattelijana Ricks, S. Viitattu 24.10.2021. <https://areena.yle.fi/1-50307313>

Rönkä, M. 2017. Retkeile pirunpellolla. Suomen luonto. Artikkelit 6/2017. Viitattu 20.9.2012. <https://suomenluonto.fi/uutiset/retkeile-pirunpellolla/>

Stefan K. 2021. Muusikon sähköpostihaastattelu 30.6.2021, haastattelijana Hakkarainen, M.

Stefan K. Lainaukset Havukruunun kappaleista: Myrskynkutsuja (2017), Uinuos syömein sota (2020). Viitattu 2.10.2021. <https://www.musixmatch.com/artist/Havukruunu-3>

Tuominen, T. 2012. Maaginen kuva - Rituaalinen käyttäytyminen kuvataiteessa. Aalto-yliopiston julkaisusarja Doctoral Dissertations 2/2013. Viitattu 24.10.2021. https://shop.aalto.fi/media/filer_public/b8/e5/b8e5697e-a00b-45fc-b76e-d2cfb0ff60a4/tuominen.pdf

Uimonen, H. 2016. Järviluoma, J. & Piela, U. (toim.) Äänimaisemissa. Kalevalanseuran vuosikirja. Porvoo: Bookwell Oy.

Väätäinen, J. 2021. Muusikon sähköpostihaastattelu 13.6.2021, haastattelijana Hakkarainen, M.

Väätäinen, J. Lainaukset Häiveen kappaleesta: Virvatuli (2007). Viitattu 2.10.2021. <https://www.metalkingdom.net/lyrics-song/h%c3%a4ive-ii-raina%3a-virvatuli-%28mets%c3%a4npeittoon%29-174087>

Yrjönkoski, E.-E.; Karttunen, A. & Nummelin, E. 1987. Taide- ja ympäristökasvatus. 2. painos. Pori: 100 Print.

Liitteen otsikko

Haastattelut

Janne Väätäinen/ Häive. 13.6.2021

Mikä luonnossa erityisesti antaa aiheita musiikkisi rytmiin ja lyriikoihin? Liittyykö niihin tiettyjä paikkoja ja kansantarinoita?

"Ihan ensimmäiseksi pitää mainita, että viimeisimmällä levyllä on biisi, jonka pääriffi matkii käen kukuntaa. Eli aika suoria viittauksiakin välillä oon käyttänyt. Kansantarustoista ja vanhoista uskomuksista ja perinteistä tulee puolestaan ammennettua paljon Häiveen sanoituksiin, ja niihin uskomuksiinhan liittyy yleensä luonto ja sen kunnioitus. Aiemmin ollaan asuttu luonnon keskellä, saatu sieltä elanto ja oltu myös jokseenkin täysin sen armoilla, eikä tästä ajasta edes ole kovin kauaa. Ymmärrys ympäröivästä luonnosta on ollut tuolloin väkisinkin aivan eri tasolla, kuin ihmisillä nykyisin, ja myös ymmärrys siitä, että olemme myös itse osa sitä. Juuri tästä luonnon kunnioittamisesta ammennan omaan musiikkiini. Toki olen omien kotikulmien, eli Etelä-Karjalan erilaisista luontokohteista myös käyttänyt inspiraationa, ja maininnut myös sanoituksissa. Täälläpäin on paljon jälkiä viimeisestä jääkaudesta, ja mm. paikallinen jokseenkin kuuluisa ja kummallinen siirtolohkare "Kummakivi" komeilee Häiveen "Iätön" levyn kannessa". (Väätäinen 2021.)

Mitä haluat ilmaista luontoon liittyvillä lyriikoilla?

"Osittain tähän tulikin jo vastattua, mutta siis lähinnä se on kunnioitusta pohjoisen karua ja kaunista luontoa kohtaan, ei siinä sen kummempaa lähtökohtaa kaiketi ole. Olen yrittänyt välttää "luonto-ohjelmamaisia" lyriikoita, ja yrittänyt työntää sanoituksiin useampaa kerrosta ja muutakin sisältöä, myös niin, että ne voi käsittää monella tapaa, ja kertoa samaan aikaan monesta asiasta". (Väätäinen 2021.)

Mistä aiheet kumpuavat, esim. omakohtaisista kokemuksista, perimätiedosta, kirjallisuudesta?

”Jonkin verran olen käyttänyt kaunokirjallisuutta apuna, lähinnä kalevalamittaisia, tai ylipäätään alkusoinnullisia, mutta myös muita runoja mm. Eino Leinolta. Muitakin kirjoja olen käyttänyt inspiraationa, mutta viime aikoina varsinkin olen mahdollisimman paljon koittanut hyödyntää valtavaa runonlaulujen varastomme nimeltä SKVR. Tuntuu mielekkäältä käyttää ns. autenttisia vanhan kansan runoja vähintään lähtökohtana, koska ne aivan varmasti kumpuavat kokemuksista ja perimätiedosta, ovat iättömiä, ja mikä parasta, myös erittäin oivaltavia ja rikkaita kieleltään. Itse en ole mikään runoilija todellakaan, joten siksi olen paljon ammentanut muiden teksteistä”. (Väätäinen 2021.)

Lyriikoissa esiintyy usein pyhyteen, esim. Vanhoihin jumaliin liittyviä sanoja. Millainen käsitys sinulla on pyhydestä?

”Itsehän ole ateisti ja ikuinen skeptikko, mutta toki olen kiinnostunut muinaisista tavoista selittää maailmaa, koska se on luontokeskeistä, eikä ihmiskeskeistä, niinkuin mm. kristinusko. Jos minulle joku asia on pyhää, niin nimenomaan luonto ja metsät, joita täällä metsäteollisuuden ihmemaassa nähdään lähinnä vain vihreänä kultana. Myös ns. vanhan kansan pyhät asiat ja paikat ovat pääasiassa löytyneet luonnosta, olleet jotain uniikkeja luonnonmuodostelmia, ja joka asialle on löytynyt oma jumaluutensa tai haltijansa, joita on kunnioitettu. Puuta ei kaadeta, ennen kuin siltä ensin pyydetään lupa, tällainen ajattelu kiehtoo”. (Väätäinen 2021.)

Stefan K. / Havukruunu 30.6.2021

Mikä luonnossa erityisesti antaa aiheita musiikkisi rytmiin ja lyriikoihin? Liittyykö niihin tiettyjä paikkoja ja kansantarinoita?

”Ideat eivät synny tyhjästä, vaan hiljaisuudesta. Kaupunkilaiselämässä ja jatkuvassa vuorovaikutuksessa oleminen on ikään kuin "melua" ajatuksissa, ja ratkaisuni tähän on paluu luontoon. Kasvoin maaseudulla, ja vanhempani veivät minua ja sisaruksiani jatkuvasti metsään, ja myöhemmin hakeuduimme sinne

itse. Aikuisiällä luonnossa kasvaneet hakeutuvat ajattelematta takaisin "melun" käydessä ylivoimaiseksi.

Lyriikkani on siis käytännössä omat ajatukseni, ongelmani ja vaikeuteni vietyinä luonnon helmaan. Suomen luonto toimii tällöin ikään kuin peilinä näille hyvin tavanomaisille ongelmille.

Olen yrittänyt jo pitkään painottaa sitä, että kansantarinoita tai "pakanuutta" lyriikoistani tuskin löytyy ollenkaan. Sanoitukseni liittyvät enemmän mielenterveyteen ja ihmissuhteisiin (Lähinnä edellämainituissa esiintyviin ongelmiin) jotka on puettu kielikuviin ja luonnonaiheisiin, tarkoituksena etäännyttää itseäni tarkastelemaan laajempaa kuvaa ja ratkaisemaan omia solmujani, sekä tuoda niitä lähemmäs lukijaa vertauskuvien kautta, jotta niistä voisi löytää jokainen itselleen jotakin". (Stefan K. 2021.)

Mitä haluat ilmaista luontoon liittyvillä lyriikoilla?

- Ihmisen sisäistä maailmaa, ja tietoisuuden ja kokemuksen suuruutta, toisaalta myös sen ongelmia ja ansoja joita ihmisäivot itselleen luovat. Luontoaiheet pyrkivät rohkaisemaan etsimään omaa rauhaa, omaa paikkaa maailmassa. Monelle se paikka on lähellä oleva luonto, tuskin kukaan meistä kokee rauhaa "itsemurhakuutiassa" tai liikenteen keskellä. Sen oman rauhan kautta haluaisin rohkaista kuulijaa/lukijaa myös kuulemaan itseään, omia aitoja ajatuksiaan ja kasvamaan ihmisinä. Kaupungeissa elämisen ja informaatiotulvan keskellä tapahtuvan olemassaolon häiritsevä tunne tuntuu olevan SOKEUS, tai kyvyttömyys kuulemaan itseään ja seuraamaan omaa polkuaan, tähän yritän vaikuttaa omalla tavallani". (Stefan K. 2021.)

Mistä aiheet kumpuavat, esim. omakohtaisista kokemuksista, perimätiedosta, kirjallisuudesta?

"Edellä varmasti vastasinkin jo omakohtaiset kokemukset, mutta tottakai ne kielikuvat joilla ilmaisen itseäni ovat opittua tavaraa. Eli vaatteet joihin ajatukseni puken ovat kirjallisuudesta, musiikista kuvataiteesta ja elokuvista saatua tietoa, ja näistä olen muodostanut ikään kuin "oman kielen." Äitini sanontoja käytän

yllättävän paljon teksteissäni, ja se meni sen perimätiedon piikkiin. Suomalaisessa äidinkielen opetuksessa käydään aika hyvin läpi keskeisiä teoksia ja tekijöitä, ja innostuksestani voikin kiittää aika pitkälti ylä-asteen äikän maikkaa, joka oli semi kirjastotäti tyyppinen hahmo, luettavana oli Kalevalasta Odysseiaan, runoutta ja näytelmiä, sekä genrekirjallisuutta. Kuten monelle muulle black metal-muusikolle, myös minulle Tolkien on ollut merkittävä innoittaja, ja siis pidän varmasti päässäni yhtä etelä-suomen merkittävimpiä Tolkien-tietopankkeja.

Myös kirjoittajina muut black metal- lyyrikot ovat vaikuttaneet ulosantiini, suurimpina varmaankin Bathoryn Quorthon, Celtic Frostin Tom G. Warrior ja Darkthronen Fenriz, joilta myös olen "pöllinyt" tiettyjä ilmaisuja ihan vain suomentamalla ne. Suomennoksista puheen ollen, Tove Janssonin kirjoista Laila Järvisen toimittamat suomennokset ovat erityisen rikkaita kieleltään, puhumattakaan 80-90 lukujen Aku Ankka-lehden valtavasta vaikutuksesta ikäisteni hyvään äidinkiellentaitoon". (Stefan K. 2021)

Lyriikoissa esiintyy usein pyhyteen, esim. Jumaliin liittyviä sanoja. Millainen käsitys sinulla on pyhydestä?

"Jumalat edustavat sisäistä voimaa, tietoisuutta ja näkemystä. Pyhyys siis liittyy itsetuntemukseen, rauhaan ja keskittymiseen. Ihmisen sisäisiin ominaisuuksiin, ja voimaan. Eli kyseiset asiat ovat täysin vertauskuvallisia.

Musta, me olemme lajina liian pitkällä palvomaan henkiä tms. Vaikka olenkin kiivenkova agnostikko, ajatukseni jumaluudesta/korkeammasta tietoisuudesta liittyvät enemmän universumin rakenteeseen ja tieteen kammottaviin saavutuksiin, eli mun maailmankuva- ja katsomus on oikeastaan loppujen lopuksi aika LOVCRAFTILAINEN. Ja Piisamirottalainen". (Stefan K. 2021.)